

2025-10-03

Socialdepartementet
Diarienummer S2025/01291

Vår referens
Anki.sandberg@attention.se

s.remissvar@regeringskansliet.se
s.sof@regeringskansliet.se

Riksförbundet Attention's svar på betänkandet Hem för barn och unga För en trygg, säker och meningsfull vård (SOU 2025:84)

Riksförbundet Attention är en intresseorganisation för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) och deras familjer. Vi företräder personer med egna funktionsnedsättningar, anhöriga och personal som möter våra grupper inom till exempel skola, vård, socialtjänst, arbetsförmedling och Försäkringskassan. Bland våra medlemmar finns personer med adhd, autism, Tourettes syndrom, DLD/språkstörning samt personer med nedsatt förmåga att läsa, skriva och räkna. Attention har omkring 20 000 medlemmar och ett 50-tal lokala föreningar runt om i landet.

Riksförbundet Attention har tagit del av utredningens förslag som handlar om frågor av stor betydelse för våra medlemsgrupper och vi vill därför lämna följande synpunkter.

Bakgrund och uppdrag

Utredningen föreslår en omfattande och enligt vår mening nödvändig reform av institutionsvården när det gäller barn och unga. Bakgrunden är de stora brister som uppmärksammas både av utredningen, media, barnrätts- och funktionshindersorganisationer. Sverige har fått skarp kritik från FN när det gäller samhällsvården av barn. Särskild tung har kritiken varit när det gäller placerade barn och unga med funktionsnedsättning.

Bristerna har handlat om kompetensbrist, otrygga miljöer och låg kvalitet i verksamheten. Avsaknaden av tillräckligt styrande nationella regler, kvalitetsindikatorer och styrdokument, har lett till stora regionala och lokala skillnader när det gäller innehållet i verksamheten. Den kartläggning som utredningen gjort visar att det stora och växande vårdbehoven hos denna grupp barn och unga inte fångas upp i tillräcklig omfattning.

I utredningens uppdrag har ingått att:

- Analysera hur en ökad differentiering av vården vid HVB bättre tillgodoser barns och ungas individuella vårdbehov och rättigheter

- Analysera förutsättningarna att införa särskilda befogenheter vid HVB, bl.a. begränsning av vistelse utanför HVB, begränsning av elektronisk kommunikation, urinprovskontroll, rumsvisitation samt omhändertagande av otillåtna föremål

Det här vill utredningen ändra på och föreslår därför en omfattande reform av institutionsvården för barn och unga i syfte att säkerställa en ändamålsenlig och meningsfull vård i en trygg och säker miljö. Reformen behövs även för att motverka instabilitet i vårdkedjan och stärka arbetet med att förebygga brott och andra sociala problem. Utredningen föreslår därför att en ny placeringsform för barn och unga 0–20 år ska införas i socialtjänstlagen: hem för barn och unga. HVB ska endast få vårda vuxna.

Synpunkter på utredningens förslag

Tydligare definitioner och ökad differentiering

Riksförbundet Attention ställer sig positiv till utredningens förslag om en tydligare definition av HVB:s uppdrag, målgrupp och innehåll. Vi bedömer att detta kan göra nödvändiga placeringar mer trygga, säkra och kunskapsbaserade. Attention stödjer också förslaget om en ökad differentiering samt införandet av en ny placeringsform, hem för barn och unga under 18 år. Om förändringarna görs på rätt sätt och med tillräckliga resurser bedömer vi att de kan skapa en mer hållbar vårdkedja där varje barn får det stöd som bäst motsvarar deras behov.

Bättre tillgång till hälso- och sjukvård

Utredningen påpekar också att den nuvarande ansvarsfördelningen mellan kommun och region inte fungerar tillfredsställande, vilket i vissa fall innebär att barn i institutionsvård nekas vård eller får vård utan att det finns ett tydligt medicinskt ansvar, vilket medför risker för bristande rättssäkerhet och vårdkvalitet. Vi tillstyrker utredningen förslag om att regeringen ska initiera ett nationellt utvecklingsarbete med fokus på mobila team och digitala lösningar för att förbättra tillgången till hälso- och sjukvård.

Ökade kompetenskrav

Välkommet är också förslagen som syftar till att öka kompetensen och möjligheten att kontrollera lämpligheten hos HVB-personal. Utredningen kommer fram till samma sak som vi gjorde i vårt Arvsfondsprojekt ”Ung dialog” det vill säga att kompetensen hos de anställda är för låg och att det leder till att barn och unga alldeles för ofta utsatts för våld, kränkningar och övergrepp i form av otillåtna tvångsåtgärder. Det har också medfört många omplaceringar och sämre skolgång, brister i tillgång till hälso- och sjukvård, brist på individuell behandlingsplanering och ökade risker för långsiktiga psykosociala problem inklusive suicid.

Det är hög tid att på allvar rätta till detta för en så utsatt grupp som placerade barn. Med tanke på att en så stor andel av de placerade barnen har funktionsnedsättningar saknar vi förslag om ökad kompetens inom det området, liksom krav på miljö som fungerar för barn med funktionsnedsättningar. Det är avgörande för att komma tillrätta med inlåsningar, upprepade omplaceringar och försämrat mående hos dessa unga.

Särskilda befogenheter

Utredningen föreslår att särskilda befogenheter införs för att kunna hantera risker kopplade till exempelvis rymningar, narkotika, vapen eller annan farlig påverkan samt för att säkerställa

ordning och trygghet. Vi ser allvaret i dessa frågor men vill lyfta att det finns stora risker med att tillämpa inskränkningar för barn och unga med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF).

Begränsning av elektronisk kommunikation är en åtgärd som kan få särskilt allvarliga konsekvenser för vår målgrupp. För många barn och unga med NPF är mobil och dator inte bara underhållning, utan centrala verktyg för kommunikation, struktur, tillgänglighet och känsla av social tillhörighet. Att förlora den kontakten kan innebära att barnet i praktiken berövas sitt främsta sätt att hålla kontakt med familj, vänner och trygga sammanhang. Risken är att åtgärden leder till social isolering och ytterligare försämrar barnets psykiska mående.

Även visitationer och omhändertagande av föremål kan upplevas som särskilt påfrestande för barn med NPF. Ofta finns en stark känslomässig anknytning till föremål som används för att skapa trygghet eller struktur i vardagen. Om sådana föremål omhändertas riskerar det att förstärka oro, konflikter och känslan av maktlöshet.

Vi vill därför understryka:

- Att särskilda befogenheter aldrig får användas slentrianmässigt, som disciplin eller bestraffning.
- Att varje åtgärd måste vägas mot barnets bästa och bedömas i ljuset av barnets funktionsnedsättning och individuella behov.
- Att proportionalitet och rättssäkerhet måste säkerställas genom krav på dokumentation, rapportering till IVO, samt möjlighet till omprövning och överklagande.
- Att mindre ingripande alternativ alltid måste provas först, exempelvis anpassningar av miljö och arbetssätt, stödjande insatser eller dialog.

Åtgärderna måste i varje enskilt fall stå i överensstämmelse med barnkonventionen och Europakonventionen, och användas med högsta restriktivitet. Vi vill särskilt framhålla vikten av att skyddet för barns rätt till familjeliv, sociala relationer och känsla av trygghet inte urholkas för barn och unga med NPF, som redan i utgångsläget ofta är mer utsatta än andra.

Vi vill också poängtera vikten av att arbeta förebyggande och arbeta för så lite tvångsåtgärder som möjligt när det gäller samhällsvården av barn och unga.

Ökad delaktighet

Attention vill också lyfta vikten av att barn och unga i högre utsträckning görs delaktiga i sin egen vård. Barns egna röster bör få tydligt genomslag både på individnivå och på verksamhetsnivå genom strukturerat införande av metoder för brukarinflytande. För att detta ska kunna ske är det viktigt med tillgång till anpassad och tillgänglig information, inklusive lättläst material och alternativa kommunikationssätt, metoder för uppföljning samt tillgängliga klagomålsfunktioner. En vårdmiljö där barn upplever att de blir lyssnade på bidrar både till ökad tillit, stärkt behandlingseffekt och minskad risk för upplevelser av maktlöshet eller kränkning.

Nationella riktlinjer

Slutligen ställer vi oss positiva till införandet av nationella riktlinjer samt ett nationellt system för uppföljning av kvalitet inom HVB-verksamheter. Ett sådant ramverk bedömer vi vara

avgörande för att skapa en mer enhetlig och rättssäker vård över hela landet. Det minskar risken för godtyckliga bedömningar, otydlig praxis samt variationer i kvalitet mellan olika vårdgivare och geografiska områden.

Ökade kostnader

Bra vård måste få kosta. Attention ser mycket positivt på att utredningen poängterar att förslaget ska ses som en ambitionshöjning för kvaliteten på vården vid hem för barn och unga och kommer att medföra ökade kostnader. De åtgärder som beräknas öka mest är begränsningen på högst sex barn och unga vid en enhet, ökade kompetenskrav samt tillgång till psykolog. Förslagen innebär kostnadsökningar för både staten, kommunerna och regionerna. Finansieringen föreslås ske genom statens budget. Vi vill betona att finansieringen måste säkras på ett sätt som inte leder till neddragningar av andra stöd till barn och unga med NPF.

Genomförande

Vi hoppas att regeringen går vidare med denna angelägna förändring. Det rör sig om en mycket utsatt grupp unga där brister i vård och stöd får stora konsekvenser både för individen, dennes familj och samhället. Förutom ändringar i lagstiftningen, krävs här även satsningar på skapande av nya regler och riktlinjer, kompetensutveckling av personal samt investeringar i den fysiska miljö, inklusive byggande av nya lokaler. För att lyckas med de uppsatta målen behövs ett antal åtgärder som kräver samverkan mellan olika myndigheter, utbildningsanordnare och aktörer. Vi rekommenderar regeringen att tillsätta en kommitté eller delegation för att skapa och följa upp en genomförandeplan tillsammans med berörda aktörer inklusive representanter från det civila samhället.

Eric Donell
Förbundsordförande